

**JISMONIY CHEKLANGAN (KAR VA ZAIF ESHITUVCHI) BOLALAR
MAKTABLARINING MAQSADI O‘QUVCHILARNING SO‘ZLASHUV
NUTQINI RIVOJLANTIRISH.**

Xorazm viloyati, Urganch shahar Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan

zaif eshituvchi bolalar uchun ixtisoslashtirilgan

32- sonli maktab- internati boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Sabirova Nilufar Kudratovna

Annotatsiya: Kar va zaif eshituvchi bolalar maktablarida o'quvchilarning nutqiy imkoniyatlarini rivojlantirishga mo'ljallangan yakka mashg'ulotlar pedagogik jarayonning asosiy shakli hisoblanadi. Afsuski aksariyat muassasalarda ushbu mashg'ulotlarga 2-darajali mashg'ulot sifatida qaralganligi sababli, har doim ham mashg'ulot kutilgan natijalarni bermayapti. Ya'ni kar va zaif eshituvchi bolalar fanlarni o'zlashtirish va atrofdagilar bilan muloqotga kirishish uchun yetarli ko'nikma, malakalarga ega bo'lmayaptilar.

Kalit so'zlar: karlik, zaif eshituvchilik, nutq, nafas, ovoz, lug'at, mashg'ulot.

Eshituv sezgisining shikastlanganligi kar va zaif eshituvchi bolalarda nutqni eshitish, ma'no jihatini anglashni qiyinlashtiradi. Biroq ular ham jamiyatda yashaydi. Shuning uchun ularda atrofdagilar bilan muloqot qilish ehtiyoji tug'iladi. Kar bola o'z sog'lom (eshituvchi) tengqurlariga nisbatan maktabgacha davrda juda tor va cheklangan muhitda muloqotda bo'ladi. Bunga sabab kar bola so'zlashuv nutqiga ega bo'lmaydi. Lekin kar va zaif eshituvchi bola atrofdagilar bilan muloqotda o'z «tili»ni yaratadi. Bu til oila miqyosida shartli qabul qilingan imo-ishoralardan iborat bo'lib, juda kambag'al bo'ladi va aynan shu bola bilan doimiy muloqotdagi kamchilikni tashkil qilgan shaxslar uchungina tushunarli bo'ladi. Biroq oilada kar va zaif eshituvchi bolani so'zlashuv nutqqa jalb qilishga katta e'tibor berilishi, bu bolaning atrofdagilar nutqini tushunishi uchun ijobiy va unumli ta'sirini berishi mumkin. Aksariyat kar va zaif eshituvchi bolalar 7-9 yoshlarida na

og‘zaki, na yozma ravishda bironta so‘zni bilmagan va o‘z ehtiyojini atrofdagilar bilan imo-ishoralar orqali qondirish imkoniyatigagina ega bo‘lgan holda maktabga keladilar. Ularning lug‘ati 4-6 ta so‘zdangina iborat bo‘ladi. Shuning uchun quyida yakka mashg‘ulotlarni samarali va uslubiy jihatdan to‘g‘ri tashkil etish yuzasidan tavsiyalar keltiriladi. Yakka mashg‘ulotlar o‘quvchilarda egallayotgan til tarkibida mavjud tovushlarni ovoz kuchaytiruvchi apparatlar yordamida yoki ularsiz eshitish, ko‘rish, teri-tuyush sezgilari orqali sezdirgan holda talaffuz ko‘nikmalarini shakllantirishga hamda qoldiq eshitish idrokini rivojlantirishga xizmat qiladi. Rivojlanishida muammolari bo‘lgan yoshlar orasida eshitishida muammolari bo‘lgan kar va zaif eshituvchi bolalar mavjud bo‘lib, ular maxsus o‘quv reja, o‘quv dasturlari asosida maktab ta‘limini egallaydilar. Ular uchun ta‘lim maxsus korreksion yo‘naltirilgan pedagogik jarayon asosida tashkil etilib, defektologik ma‘lumotga ega mutaxassislar tomonidan olib boriladi. Kar va zaif eshituvchi bolalar maktablarining maqsadi o‘quvchilarning so‘zlashuv nutqini rivojlantirish zamirida ularga o‘quv rejada ko‘zda tutilgan o‘quv fanlari bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malakalar berish, kasbga yo‘naltirish, o‘quvchilarda ijtimoiy-hayotiy ko‘nikmalarni shakllantirish. Kar va zaif eshituvchi bolalar maktablarida o‘quvchilar fan asoslarini o‘quv fanlari bo‘yicha darslarda o‘rgansalar, tarbiyaviy mashg‘ulotlar jarayonida o‘zlashtirgan bilim, ko‘nikma va malakalarini mustahkamlaydilar. Mazkur o‘quvchilarning nutqi ustida ish boshlang‘ich sinf davrida puxta va tizimli olib borilsa, 5-6-sinflarda o‘quv fanlarini samarali egallashga tayyor bo‘ladilar. Bundan tashqari mazkur toifa bolalar labdan o‘qishni hamda yozma nutq me‘yorlarini to‘liq egallasalar inklyuziv ta‘lim muhitiga ham tayyor bo‘lishlari mumkin. Ayniqsa, implant o‘rnatilgan kar bolalarning sog‘lom bolalar qatorida uyg‘un ta‘lim olish imkoniyati kengroqdir. Sog‘lom bola ilk rivojlanish davrida ijtimoiy munosabatlar dunyosiga kirib boradi. Yaqin odamlar bilan muloqotda bo‘lishi orqali asta-sekin xulq-atvor me‘yorlarini o‘rganadi. Lekin bu davrda uning harakatlari anglanmagan bo‘ladi. Asta-sekin bolaning ichki dunyosi shakllanadi. Bolaning kattalar bilan munosabat shakli o‘zgaradi, atrof-muhitdagi narsalar dunyosiga kirib boradi va shu asosda predmetli faoliyatni

o‘zlashtiradi. Ana shu predmetli faoliyat asosida bola kattalar bilan muloqotga kirishadi, predmetlarning obrazi bilan bog‘liq ravishda atrof-muhitni o‘rganadi. Kar va zaif eshituvchi bolalarga ushbu imkoniyatni yakka mashg‘ulot o‘qituvchilari kengroq va samaraliroq ta‘minlab beradi. Chunki ular o‘quvchilarning nutqiy nafasi, ovozi, tovushlar talaffuzi ustida ishlarni tizimli olib boradilar. Har bir tovushni qo‘yish va mustahkamlash kabi vazifalarni amalga oshiradilar.

Adabiyotlar

1. Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2022). Nutq ustida ishlashning tizimli yondashuvlari orqali eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarni inklyuziv ta‘limga tayyorlash. *Pedagogik ta‘lim innovatsiyon klasteri*, 1(1), 350-352.

2. Ibadullayeva, S. N., Masaliyeva, S. (2022). Inklyuziv ta‘lim sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik tasavvurlarini rivojlantirish omillari. *Inklyuziv ta‘lim*, 1(2), 111-113.

3. Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2021). Nogironligi bo‘lgan ota-ona qaramogida bo‘lgan etim bolalarni ijtimoiylashtirishning metodik klasteri. *Ta‘lim va innovatsion tadqiqotlar*, 6(1), 280-286.

4. Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2021). Ta‘lim klasteri sharoitida erta inklyuziyaga erishish ko‘zlear implantli bolalar ijtimoiylashuvining eng optimal omili. Yangi O‘zbekistonda xalq ta‘limi xodimlarini malakasini oshirishda zamonaviy yondashuvlar, 1(1), 55-65.